

ПРОЕКТУВАННЯ ПОЛІКУЛЬТУРНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО СОЦІАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК ОСНОВА СУЧАСНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ

Буров Олександр Юрійович
Інститут обдарованої дитини
Київ, Україна

Загальна глобалізація усіх соціально-економічних процесів, розширення міжнародних військових і цивільних операцій з надання допомоги постраждалим внаслідок стихійних лих потребують не тільки знання мов інших етносів, але й урахування історичних і культурних особливостей їх мислення та поведінки. Усю історію людства міграційні процеси супроводжували його розвиток, приводячи до зміщення народів, культур та їх інтелектуального капіталу. З розпадом СРСР кримські татари повернулися до Криму, в Україні з'явилися біженці з Грузії, Вірменії та Азербайджану. Внаслідок цього почався процес стихійного формування полікультурного середовища в населених пунктах, освітніх установах, трудових колективах, мікрорайонах, вулицях.

Зближення країн та народів, посилення їх взаємодії є важливою закономірністю розвитку сучасного суспільства. Проте глобалізація світу – явище неоднозначне. З одного боку, вона об'єднує народи, руйнуючи історичні бар'єри між ними, сприяє науково-технічному прогресу, з іншого – несе загрозу стирання етнічної і культурної своєрідності, уніфікації життя згідно інших стандартів. Сучасна людина має бути готовою до життя в умовах багатонаціонального полікультурного середовища, до спілкування і співпраці з людьми різних національностей, рас, віросповідань: мислити, сприймати світ толерантно, приймати рішення з урахуванням полікультурного характеру оточуючих, вчитися та вчити інших в умовах багаторівневої та багатокритеріальної структури суспільства.

Мета роботи – дослідження тенденцій проектування полікультурного інформаційного соціального середовища в умовах переходу суспільства до життя в інформаційну еру.

Структурні зміни в проектуванні механізмів взаємодії суб'єктів навчально – виховного процесу

Проблема полікультурної освіти набуває особливої актуальності та складності в поліетнічному багатонаціональному суспільстві. Сучасні

педагогічні реалії вимагають, з одного боку, врахування етнокультурного чинника, з іншого – створення умов для пізнання культури інших народів, виховання толерантних відносин між людьми.

Тому світова співдружність взялася за розробку та проектування нової освітньої стратегії – полікультурної освіти, суть якої полягає в підготовці молоді до життя й ефективної діяльності в умовах поліетнічного й полікультурного суспільства.

У відомих дослідженнях проблеми формування мисленевої діяльності школярів в умовах різних освітніх технологій було виявлено, що наявними є наступні стратегії навчання:

- прискорене формування базових навичок за рахунок зміни навчальних програм (прискорення),
- включення учнів до міждисциплінарної дослідницької діяльності (збагачення),
- забезпечення учнів можливістю налагодження міждисциплінарних зв'язків у поставлених завданнях (міждисциплінарне навчання).

Ці стратегії не можуть не враховувати того факту, що у масових загальноосвітніх школах учні одного і того ж класу відрізняються один від одного здібностями, схильностями, інтересами. Працювати в таких класах, природно, складніше, але досвід кращих шкіл та вчителів свідчить, що ці труднощі можна подолати. Розвиток інтересів і здібностей кожного учня, формування творчої індивідуальності забезпечується поєднанням досить гнучких і різноманітних видів навчання на уроках з факультативними заняттями і різними формами позакласної та позашкільної роботи.

Сучасна критика на адресу класно-урочної системи в своїй основі справедлива і послужила основою численних пошуків і педагогіків-теоретиків і вчителів-практиків, з однієї сторони, та нових систем навчання (шляхів удосконалення, модифікації і модернізації класно-урочної системи, організації навчання у відповідності з новими потребами суспільства, що розвивається, і досягненнями психолого-педагогічної науки) з іншої.

Так виникли системи організаційних форм навчання з метою максимально стимулювати індивідуальне навчання з допомогою гнучкості форм його організації:

- модифікована класно-урочна система організації навчання під назвою белл-ланкастерська система взаємного навчання;
- батівська система (ділилась на дві частини: перша частина - це урочна робота з класом в цілому, а друга – індивідуальні заняття з тими учнями,);
- мангеймська система (при збереженні класно-урочної системи організації навчання учні в залежності від їх здібностей, рівня інтелектуального розвитку і ступеня підготовки ділилися за класами на слабших, середніх і сильних);

-
- Дальтон-план (система індивідуалізованого навчання);
 - план Трампа.

Загальною рисою індивідуалізації навчання є урахування особистісних відмінностей кожного учня, «підняття» його участі у навчальному процесі з об'єкту до суб'єкта навчання.

Полікультурний характер сучасної освіти

В Україні, як і в усьому світі, в останнє десятиріччя створюється нова освітня ситуація, для якої характерні такі ознаки, як посилення етнізації змісту освітнього компоненту, зростання значення рідної мови у навчанні, значущості розвитку білінгвізму та полілінгвізму. Сучасні педагогічні реалії вимагають, з одного боку, врахування в освіті етнокультурного фактора, а з іншого – створення умов для пізнання культури інших народів, виховання толерантності. Інтелектуальний компонент разом з такими освітніми тенденціями, як фундаменталізація, інформатизація, диференціація, інтеграція, глобалізація може бути одним з провідних принципів сучасної освіти. І поява терміну «культурний інтелект», що набирає все більш широкого використання в останні десять років, є яскравим свідченням цьому [2].

У світовому освітньому процесі виникла і широко обговорюється нова система цінностей і цілей виховання, відроджена концепція особистості, що ґрунтується на ідеях природовідповідності, культуро відповідності, привертається особлива увага до необхідності забезпечення особистісного розвитку і самореалізації. З'являються нові парадигми освіти, в яких педагогічна дійсність описується новою мовою науки. До наукового обігу введено такі поняття, як простір дитинства, освітній простір, полікультурний простір, полікультурне середовище, полікультурне виховання, планетарне виховання.

Термін “полікультурна освіта” є перекладом поняття “multicultural education”, що з'явилося в західній науковій літературі в 70-х роках ХХ ст. Перші спроби визначення цього поняття були зроблені авторами міжнародного педагогічного словника в 1977 р., які вважали феномен полікультурної освіти (multicultural education) віддзеркаленням ідеалів культурного плюралізму у сфері освіти. Найбільш вичерпне визначення поняття “multicultural education” представлено у Міжнародній енциклопедії освіти, де воно розглядається як “педагогічний процес, в якому репрезентуються дві або більше культури, що відрізняються за мовною, етнічною, національною або расовою ознакою” [цит. за 1, с.10].

В англійській мові термін “multicultural education” використовується в роботах дослідників освіти у США, Канаді й Австралії. В учбовій та методичній літературі Європи (окрім Великобританії), використовується вираз “міжкультурна освіта” (intercultural education).

У науковому вжитку обидва поняття використовуються як синоніми. ЮНЕСКО та Рада Європи рекомендують і використовують в своїх документах поняття “міжкультурна освіта”, в той же час Організація з економічного розвитку і співпраці використовує поняття “полікультурна освіта”. Поняття «полікультурна освіта», «полікультурне середовище», «полікультурний освітній заклад» є взаємопов’язаними.

В науковій літературі визначено низку середовищ, у яких відбувається становлення індивіда. З одного боку, існує середовище природи як фізична реальність, що не залежить від індивіда. З іншого боку, індивід створює своє середовище, «другу природу», тобто культуру.

Індивід розглядається не як ізольований суб’єкт, а як представник певної соціальної групи (нації, етнічної спільноти). Кожна людина належить до конкретної спільноти, субкультури, а отже є носієм культури, притаманної цьому суспільству. В той же час людина «занурюється» у численні соціальні спільноти, які постійно взаємодіють, інтегруються. В той же час кожна людина може поєднувати приналежність до кількох культур. Створюючи культуру як друге середовище існування, людина в такий спосіб висловлює свій багатогранний творчий потенціал. Різноманітність проявів культури відповідає різноманітності видів діяльності людини. Культура є «наскрізною» суспільною системою і органічно об’єднує в людині її природні та соціальні якості, а водночас є сферою їх реалізації.

Існує низка визначень терміну культура і всі вони є справедливими для певних цілей. За підрахунками соціологів, в різних сферах наукової діяльності сформовано більше ніж 250 визначень культури. Найбільш стисле і водночас найбільш широке визначення запропонував американський культуролог і антрополог М. Херсковіц, який стверджував, що культура— це частина людського оточення, яке створене самими людьми [3]. При такому розумінні культури підкреслюється її багатоаспектність, неможливість перелічити всі її формальні складові.

Деякі автори відзначають можливі варіанти стосунків із середовищем, які визначаються культурною парадигмою [4]:

- прагнення використовувати можливості середовища;
- прагнення до гармонії з середовищем;
- прагнення захиститися від впливу середовища.

Розглядаючи культурну специфіку середовища, можна ввести поняття «полікультурне середовище» в освітньому процесі. Досить часто поняття полікультурне середовище використовують з метою цілісного опису особливостей суспільства. Воно може розглядатися як система штучних умов, що ініціюють і підтримують спільність населення і груп людей, які входять до неї. При цьому вона незалежна від спільноти, яка її породила, тому що не замикається лише на одну групу і не зникає повністю, якщо група мігрує до іншого регіону або зникає. Проте незначна модифікація

господарства, природи, образу життя спричиняють до часткової або повної втрати існуючих сфер культури і, як наслідок, відбувається перетворення середовища в цілому.

Слід зазначити, що сучасне українське суспільство значно більш диференційовано за соціальними групами та прошарками в різних регіонах України. В ньому з'явилися такі соціальні групи і прошарки, яких 15-20 років тому не було, а існуючі постійно трансформуються відповідно до змін соціально-економічного рівня розвитку суспільства. Причому усі ці представники різних груп живуть у світі власних норм і правил поведінки (як законів, так і понять), звичаїв і традицій, що відбивається у мові, поведінці, релігії, системі поглядів та життєвих цінностей, у співвідношенні власного та спільного.

Це вказує на своєрідність і важливість урахування особливості полікультурного середовища під час оцінки соціальних явищ та проектуванні навчально-виховного процесу. Руйнація звичного середовища, особливо дитини, в процесі залучення до навчального процесу, призводить до втрати деяких соціальних і структурних орієнтирів. За умов соціальної нестабільності потреба приналежності до етносу зростає, бо він є тією групою, де людина може знайти захист і підтримку і саме етнічна ідентичність є найбільш доступною формою соціальної ідентичності.

Слід відзначити, що етнокультурне середовище має складну типологію, але при цьому є лише частиною загального соціокультурного середовища, яке в свою чергу, є частиною полікультурного середовища, в якому етнічні особливості оточуючого середовища надають індивідуальності та особистості людини, її ставленню до інших людей своєї та іншої національності. Етнокультурне середовище – це та частина соціальної реальності, яка перш за все підтримує традиційні механізми розв'язання проблем колективного існування і співіснування, являючи собою, з одного боку, механізм захисту набутих рис, а з іншого – механізм гальмування процесу соціальної адаптації до глобальних процесів [4].

Враховуючи зазначені риси, етнокультурне середовище є частиною інформаційного середовища. Руйнування етнокультурного середовища призводить до втрати багатьох соціальних і культурних орієнтирів, бо різко звужується конкретна інформація оточуючої реальності. Соціально-психологічні дослідження свідчать про те, що значний дефіцит інформації приводить до неадекватної поведінки, як окремих людей, так і груп в цілому.

Інформаційне середовище як базова основа освітнього

Освітній рівень суспільства стає сьогодні не тільки найважливішим фактором технологічного та соціально-економічного розвитку країни, а й

умовою виживання цивілізації, умовою подолання її екологічного та духовного кризи. У зв'язку з переходом людства в інформаційну стадію свого розвитку освіта стає безперервним процесом, важливою частиною життя кожної людини, що забезпечує його повноцінний всебічний розвиток і самореалізацію. На разі йде активна дискусія, присвячена розгляду питання про сутність і зміст освітнього процесу, про умови та середовище, в якому відбувається процес навчання і розвитку, тобто освітнє середовище, особливо в полікультурному інформаційному просторі [5]. Проблема вивчення останнього набуває все більш актуального значення, у зв'язку з сучасним станом процесу освіти, удосконаленням освітніх технологій, збільшенням відсотка дистанційного навчання, гуманізації навчання.

Поняття «освітнє середовище» відображає взаємозв'язок умов, що забезпечують освіту людини. В цьому випадку передбачається присутність учня/студента в освітньому середовищі, взаємовплив, взаємодія оточення з суб'єктом. Відповідно до поглядів Л.С.Виготського та його послідовників, освітнє середовище створює зону найближчого розвитку школяра, умови для того, щоб його особистість безперервно змінювалася, розвивалася, повноцінно інтегрувалася в суспільство і була націлена на вдосконалення особистості [6].

Особливо цьому сприяє інформаційне суспільство. Активне впровадження технологій інформатизації впливає, безумовно, і на системи освіти. Забезпечення сфери освіти теорією і практикою розробки та використання інформаційних та телекомунікаційних технологій є одним з найважливіших засобів навчання, а також організації освітнього середовища навчання і розвитку учнів [7]. Інформаційне середовище, створене засобами нових інформаційних технологій, розглядається як складова частина середовища навчання. Більшість дослідників розглядають інформаційне освітнє середовище в руслі вирішення завдань вдосконалення дидактичної теорії і практики стосовно нових освітніх умов і описують модель навчального процесу, в якій використовуються можливості нових інформаційних технологій, що дозволяють ефективно організувати індивідуальну та колективну роботу викладача і учня, а також інтегрувати різні форми і стратегії освоєння знань з предметів, спрямованих на розвиток самостійної пізнавальної навчальної діяльності.

Найважливішою якістю інформаційного середовища навчання є його можливість забезпечувати інтерактивний режим взаємодії з суб'єктом, тобто підтримка діалогу між учням і середовищем навчання.

У такому аспекті інформаційний простір – це сукупність результатів семантичної діяльності людства. Інформаційним простором може також вважатися сукупність:

- (1) банків та баз даних,
- (2) технологій їх супроводження і використання,

~~(3) інформаційних телекомунікаційних систем, що функціонують на основі загальних принципів і забезпечують:~~

- інформаційну взаємодію організацій і громадян;
- задоволення їх інформаційних потреб.

Аналіз сучасного стану реалізації полікультурного та міжпредметного підходу із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій у школі дає підстави стверджувати, що на міжнародному рівні існує низка розробок і концептуальних документів, які обґрунтовують необхідність такого підходу [8]. Великі компанії і розробники програмного забезпечення і засобів ІКТ пропонують широкий спектр технологій для шкільної освіти. Особливістю такого програмного забезпечення є те, що завдяки йому виникають можливості для забезпечення постійного неперервного навчання вчителя й учня із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій. Причому застосування ІКТ стимулює розширений та поглиблений розвиток полікультурних можливостей учня, надаючи процесу навчання не тільки змістовного, але й виховного значення.

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

1. Розробка і впровадження в життя проектування полікультурного навчального середовища має великий навчально-виховний потенціал, особливо в інформаційному суспільстві.

2. Зазначена тенденція має глобальний, а не специфічно національний характер.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Авшенюк Н.М. Стандартизація професійної підготовки вчителів у Англії й Уельсі (кінець ХХ - початок ХХІ ст.): Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. - К., 2005. - 21с.

2. Cultural intelligence and leadership: an introduction for Canadian Forces leaders / edited by Karen D. Davis. Canadian Defence Academy Press, Kingston, Ontario. 2009. 51 pp.

3. Segall M.H., Campbell D.N. & Herskovits M.J. *The Influence of Culture on Visual Perception*. Indianapolis, Bobbs-Merrill Company, Inc. 268 pp.

4. Борисов В., Гризоглазова А. Полікультурне освітнє середовище як об'єкт соціально-педагогічного дослідження / Гуманізація навчально-виховного процесу - Збірник наукових праць. Вип. LVIII. – Ч. III. Слов'янськ – 2011, 195-205.

5. Дергачова Є.В. Формування освітнього середовища в полікультурному просторі // До змісту номера журналу: Вісник КАСУ № 1 – 2007 <http://www.vestnik-kafu.info/journal/9/320/>.

6. Ковалев Г.А. Психологическое развитие ребенка и жизненная среда / Г.А. Ковалев // Вопросы психологии. – 1993. - № 1. – С. 13-23.

7. Биков В. Ю. Відкрита освіта в Єдиному інформаційному освітньому просторі / В. Ю. Биков // Педагогічний дискурс: зб. наукових праць, ХГПА. – 2010. – Вип. 7. – С. 30-35.

8. Лазарчук Г.О. Інформаційно-комунікаційні технології та їх роль в освітньому процесі. – Інформаційно-комунікаційні технології навчання: психолого-педагогічні та дидактичні аспекти впровадження.- Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського. - Матеріали обласної науково-практичної Інтернет-конференції. - 13 квітня 2011 р. - С. 11-13.

Резюме

У статті проаналізовано основні риси зростання ролі полікультурного середовища та необхідності їх урахування під час проектування навчально-виховного процесу.

Abstract

The article analyzes the main features of the increasing role of multi-cultural environment and the need for taking them into account during the design of the educational process.